

УДК 37.018.43:37.01

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2026.350249>

Ірина Мицишин, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2740-8092>

Юлія Дмитрів, аспірантка
кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8195-963X>

Світлана Цюра, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психології
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5425-7993>

ДОМАШНЯ ОСВІТА ЯК ПЕДАГОГІЧНЕ ЯВИЩЕ ТА ПРЕДМЕТ ДИСКУСІЙ

Практика домашнього навчання має тривалу історичну традицію й на сьогодні модифікується внаслідок появи нових типів мотивації батьків щодо її вибору. Проаналізовано дискусійне протистояння між прихильниками й критиками домашньої освіти у руслі пріоритету загального та індивідуального блага, можливостей для соціалізації дітей, ефективності штучно створеного ідеологічного й культурного середовища; відсутність досвіду пізнання альтернативних ідей, критичного сприйняття світу; процедур визначення успішності.

Ключові слова: домашня освіта; освіта в умовах воєнного стану; соціалізація; переваги; недоліки домашньої освіти; мотиви домашнього навчання.

Лит. 9.

Iryna Myshchyshyn, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
General Pedagogy and Higher Pedagogy Department,
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2740-8092>

Yuliia Dmytriv, Postgraduate Student of the
General Pedagogy and Higher Pedagogy Department,
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8195-963X>

Svitlana Tsyura, Ph.D. (Pedagogy),
Associate Professor of the Psychology Department,
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5425-7993>

HOMESCHOOLING AS A PEDAGOGICAL PHENOMENON AND SUBJECT OF DISCUSSION

The article is devoted to homeschooling as an alternative form of education in modern conditions. The purpose of the article is to study the ideological, social, cultural, and didactic characteristics of homeschooling as a pedagogical phenomenon, and to analyze scientific discussions on its advantages, disadvantages, features, and prospects for development. It has been established that the practice of homeschooling has a long historical tradition and is currently being modified due to new types of parents' motivations for choosing it. At the same time, motivation has a positive orientation as a desire for improvement, the creation of favorable conditions (instillation of cultural, religious family values, individual educational trajectory, construction of the content of education and the selection of optimal methods and conditions of education, controlled, favorable socialization) and a negative orientation as prevention and counteraction to destructive influences (implantation of spirituallessness, desocialization, propaganda of hostile ideology, cultivation of addictive behavior). The growth of interest in homeschooling in domestic practice as a result of martial law and forced emigration is noted. The discussion confrontation between supporters and critics of homeschooling is analyzed. The supporters see it as an environment for achieving individual good, while the critics see neglect of the common good, manifested in the ignoring of common duties, growing social inequality, weakening public trust, and the stratification of society. The following subject of contradictions is the possibilities and success of socialization, the usefulness of an artificially created ideological and cultural environment; the lack of experience in learning alternative ideas, pluralism, and critical perception of the world; determining the success of homeschoolers; and family isolation as a condition for negligent or cruel treatment of children. It is substantiated that the discussion space allows not only to determine the possibilities of improving homeschooling, but also to analyze a much wider field of educational phenomena. Homeschooling has significant potential to implement key educational tasks of our time regarding the formation of an individual educational trajectory, gaining

experience in creative activity, and establishing subjectivity, and has the prospect of quantitative growth and qualitative development.

Keywords: *homeschooling; education under martial law; socialization; advantages and disadvantages of homeschooling; motives for homeschooling.*

Постановка проблеми. Сучасний стан й трансформація освітніх систем зумовлені новими суспільними запитами, зміною світоглядних цінностей, технологічним прогресом, розвитком інформаційних технологій, впровадженням педагогічних інновацій. Науковці прогнозують, що найбільш ймовірно подальший розвиток освіти відбуватиметься в межах гуманістичного дискурсу з поглибленням лібералізації освітніх норм. Провідним вектором буде орієнтація на індивідуальність суб'єкта навчання та її розвиток в спеціально створених умовах стимулюючого освітнього середовища шляхом набуття досвіду практично орієнтованої й творчої діяльності. Таким чином, поглиблення індивідуалізації буде відбуватися шляхом формування особистої освітньої траєкторії, яка компонує змістову й процесуальну складову. Власне в умовах демократичних суспільних перетворень та зміни концептуальних підходів виникають альтернативні педагогічні моделі, орієнтовані на реалізацію індивідуальних запитів. Сучасна педагогічна практика активно збагачується інноваційними напрацюваннями, які задовольняють запити споживачів освітніх послуг. Інновації в освіті, за своєю суттю, передбачають використання нових форм й технологій для покращення досвіду навчання та створення більш персоналізованих і доступних освітніх можливостей [5, 13].

Однією з форм здобуття освіти максимально пристосованої до індивідуальних потреб та особливостей дитини є домашня освіта. Ця форма навчання попри те, що її активно впроваджують й модифікують відповідно до сучасних умов, не може вважатися альтернативною чи інноваційною за своєї сутності, оскільки досвід індивідуального навчання вдома має дуже тривалу історичну традицію. Тим не менше, сьогодні ця форма здобуття освіти здобуває все більшою популярністю у багатьох країнах світу, зважаючи на суттєві переваги, зокрема у вимірі максимальної індивідуалізації освітнього процесу, широких можливостей врахування психолого-педагогічних особливостей дитини, пріоритетної ролі батьків у формуванні освітнього середовища, визначення персоналізованих освітніх цілей та способів їх досягнення.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблему організації домашньої освіти вивчають зарубіжні й українські науковці. Серед когорти вітчизняних вчених науковий пошук у цій площині здійснили В. Баранова проаналізував явище домашньої освіти як сферу особистісно-

орієнтованої педагогіки, Л. Рубан визначила сучасні тенденції поширення ідей про домашню освіту, А. Лещенко виконала низку досліджень домашньої освіти в США, зокрема провела історико-ретроспективний аналіз, С. Шумаєва простежила характеристики навчання вдома як альтернативи формальній шкільній освіті у світовому вимірі, Л. Шабаєва описала хоумскулінг як освіту для життя.

Попри те, що виконані дослідження містять різнобічний аналіз проблеми домашнього навчання, вони не вичерпують усієї площини актуальних наукових запитів, а тому подальші пошуки у цьому руслі зберігають свою теоретичну актуальність й практичну доцільність. Відтак, дослідження світоглядних, теоретико-методологічних характеристик й особливостей практичного втілення домашньої освіти залишається актуальним науковим завданням.

Метою статті є дослідження світоглядних, соціокультурних, дидактичних характеристик домашньої освіти як педагогічного явища й аналіз наукових дискусій щодо її переваг, недоліків, особливостей та перспектив розвитку.

Виклад основного матеріалу. В Україні домашня освіта як форма навчання законодавчо встановлена у Положенні про індивідуальну форму здобуття повної загальної середньої освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки № 8 від 12.01.16 р, в якому визначено її сутність. “Сімейна (домашня) форма може бути організована для осіб віком до 18 років, батьки, інші законні представники яких виявили бажання організувати освітній процес самостійно з урахуванням здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду своїх дітей, для забезпечення їх індивідуального темпу засвоєння освітньої програми. Батьки, інші законні представники здобувачів освіти можуть на договірних засадах залучати до організації здобуття освіти за сімейною (домашньою) формою інших суб'єктів освітньої діяльності, у тому числі суб'єктів, які забезпечують здобуття неформальної освіти” [4].

На сьогодні, в Україні домашня освіта здобула новий вимір популярності у зв'язку із її активним використанням внаслідок воєнного стану. Мотивацію вибору цієї форми навчання батьками для своїх дітей зумовили безпечні умови, а також вимушена еміграція й бажання зберегти зв'язок з вітчизняною системою освіти, культурним середовищем й у певному сенсі з батьківщиною загалом. Таким чином, перелік традиційних мотивів вибору до-

машнього навчання було доповнено новими варіантами, а отже сформувало нові виклики щодо його організації.

Загалом в мирний час у світовій практиці домашня освіта мотивована доволі широкою низкою причин. У 2025 р. американський науково-дослідний домашньої освіти серед найбільш популярних мотивів назвав такі:

- запровадження індивідуальної освітньої траєкторії, а саме можливість адаптувати та індивідуалізувати зміст освіти й навчальне середовище з урахуванням особливостей, пізнавальних інтересів, потреб кожної дитини;

- підвищення ефективності навчання, а відтак досягнення вищих показників навчальної успішності ніж в умовах школи;

- застосування інноваційних педагогічних підходів, сучасних дидактичних інструментів, на противагу традиційним шкільним методам та засобам навчання;

- зміцнення стосунків в середовищі сім'ї, між дітьми та батьками, а також між самими дітьми чи представниками інших поколінь;

- можливість впливати на соціальне й виховне середовище дитини, сприяти ефективній соціалізації шляхом налагодження контрольованої та соціально доцільної взаємодії з однолітками й дорослими;

- плекання культурних й сімейних цінностей, утвердження переконань, формування відповідного світогляду, визначення етичних норм поведінки;

- створення безпечнішого аніж в інституційному форматі освітнього й виховного середовища, з виключенням різних форм насильства: фізичного та психологічного; зразків адиктивної поведінки (наркотичної чи алкогольної залежності), проявів культурної нетерпимості, расизму, релігійного фанатизму чи атеїзму, не нормативної сексуальності тощо [9].

Зазначені мотиви вибору домашньої освіти мають двовекторне спрямування. Їх можна диференціювати у вимірі позитивного й негативного значення, тобто одні з них можна розцінювати як прагнення до досягнень, створення більш сприятливих та якісних умов, а інші як спроба запобігти деструктивним впливам, уникнення критичних й травматичних ситуацій.

Прихильники домашнього навчання вбачають у цьому способі здобуття освіти домінування переваг, які уможлиблюють індивідуалізацію та можливість запобігання негативним явищам. Натомість критики цієї форми вказують на обмеженість такої позиції, вони акцентують увагу на шкоду, яку несуть умови розвитку дитини у вузько орієнтованому світоглядному (релігійному) середовищі, з відсутністю плюралізму чи свободи вибору, який обмежили батьки, встановивши певні норми й не

залишивши дитині свободи вибору, автономії, можливості формування критичного й толерантного ставлення до різноманіття сучасного світу. Недоліки домашньої освіти вони вбачають у надмірній опіці дитини, певній соціальній ізоляції, відсутності досвіду навчання в колективі з елементами кооперації чи конкуренції, набуття нею досвіду соціальної взаємодії лише у сприятливих умовах.

Одним із найбільш дискусійних моментів є питання соціалізації домашніх учнів. Як зазначалося вище прихильники домашнього навчання вбачають у ньому можливість не лише запобігання деструктивним впливам, а й створення контрольованої успішної соціальної взаємодії шляхом активної участі дитини в різноманітних позашкільних об'єднаннях: гуртках, клубах, спеціально організованих спільнотах для домашніх учнів. У відповідь опонентам вони доводять, що шкільне середовище як простір для широким соціальних контактів дитини, далеко не завжди може виконати позитивну місію, адже складність в адаптації до таких умов може призвести до руйнівних чи навіть трагічних наслідків, поза як наукою встановлено, що окрім соціалізації існує й “десоціалізація, тобто набуття людиною негативного соціального досвіду. Стурбованість значної частини батьківської громадськості морально-психологічною атмосферою в дитячих колективах частини загальноосвітніх шкіл говорить про ненормальні умови для соціалізації та про небезпеку” [1, 14] для розвитку дитини.

Мотивація вибору домашнього навчання доволі часто базована на прагненні батьків забезпечити високу якість освітнього процесу, уникнути формалізму, створити гнучкий графік, розробити оптимальне навантаження й в результаті цього досягти значно вищих показників успішності дитини. Задля визначення ефективності цієї форми навчання у багатьох країнах світу дослідники проводять вивчення академічних й професійних досягнень домашніх школярів, життєвих успіхів й ступеня їх самореалізації. Результати одного із наймасштабніших досліджень (обсяг вибірки становив 20 760 учнів), проведеного у 1999 р. в США встановили достатньо високі показники успішності дітей. В процесі дослідження учні виконали стандартизовані тести результати яких в середньому були в межах від 70-го до 80-го перцентилу майже за усіма показниками. Однак, вірогідність отриманих даних підважувалася критиками нерепрезентативністю вибірки (до якої увійшли лише представники “білих сімей”) й процедурою складання тестів, оскільки вони виконувалися в домашніх умовах. Більше того, науковець, який здійснював це дослідження не погоджувався, що його результати слід вважати доказом занепаду якості освіти в державних школах [8].

Вагомі аргументи на користь ефективності домашнього навчання отримали американські вчені в результаті дослідження інтелекту, академічної самооцінки, внутрішньої академічної мотивації, стилів навчання, мисленневих навичок та креативності домашніх учнів. Ці дослідження показують, що діти, які навчаються вдома, демонструють кращі академічні результати, ніж можна було б очікувати, виходячи лише з їхнього інтелекту, мають високу академічну самооцінку та виявляють ґрунтовні мисленневі навички та креативність. При цьому дослідники визнають, що не встановили, чи мають учні в домашніх умовах більшу внутрішню мотивацію до навчання, ніж інші діти, і яку роль у їхньому розвитку відіграють стилі навчання. Однак, вчені стверджують, що підтримка батьками незалежності та самовизначення своїх дітей позитивно впливає на академічну самооцінку, внутрішню мотивацію до навчання та креативність.

Серед основних пріоритетів домашньої освіти дослідники відзначають: цінність індивідуального та загального блага й формування людського капіталу. Водночас, це твердження викликає достатньо багато дискусійних міркувань. Оскільки, домашнє навчання є складовою загальної тенденції домінування приватних благ над суспільними, пріоритетними стають індивідуальні права і вигоди для конкретної дитини та сім'ї, а не загальне (спільне) благо. Таким чином, на думку критиків, воно послаблює загальне благо двома способами. По-перше, домашнє навчання не лише кількісно вилучає дітей з державних шкіл, але й знижує соціальний капітал для тих учнів, які залишилися в школі. По-друге, домашня освіта не спонукає державну освіту вдосконалюватися та ставати більш ефективною як демократичний інститут. Понад це, деякі вчені роблять доволі контрверсійний висновок, що "домашнє навчання є не лише реакцією на занепад державних шкіл, але й причиною цього" [7, 215]. Критики стверджують, що домашня освіта не інвестує в розвиток загального блага та не сприяє прищепленню обов'язків перед державою і суспільством. Такі світоглядні переконання ігноруються або розцінюються як соціалістичний, комуністичний або державницький підхід. Водночас, колективне, або загальне, благо є фундаментальним поняттям як у минулому, так і в сучасному суспільстві, оскільки воно формує здорові між особистісні стосунки та сприяє сталому розвитку держав. Наприклад, загальнообов'язкова шкільна освіта розглядається як суспільне благо, адже забезпечує базовий рівень знань для всіх громадян, що в довготривалій перспективі підвищує соціальну згуртованість, економічну продуктивність і демократичну участь. В процесі шкільного навчання в учнів формують «цінності, спрямовані на підтримку особистісного зростання, взаєморозуміння, ефективної

співпраці, рівності, створення позитивного і відкритого середовища для всіх, надання підтримки для особистісного розвитку, відкритість, емпатія, інклюзивність [2, 24].

З іншого боку шкільний обов'язок не варто отожденовати з правом на освіту як цінністю демократичного суспільства. Адже йдеться не про освіту, а про її інституційну форму та державний контроль. Таким чином, держава забезпечує собі право абсолютного впливу на формування молодого покоління. Інвестуючи кошти в державну шкільну освіту учня, держава згодом очікує отримати дивіденди для громади та суспільства.

У критичному руслі побудовані міркування американського дослідника освіти Дж. Брюер. Майбутнє покоління має бути підготовленим до успішної інтеграції в суспільство у дорослому віці. Тому між батьківським суверенітетом щодо форм виховання дитини і необхідністю того щоб суспільство продовжувало функціонувати, існує потреба в освіті, яка є запорукою формування в "молодого покоління схожих уявлень про колективне минуле, колективне сьогодення та опанування необхідних інструментів для спільної роботи над кращим майбутнім" [6, 14].

Ігнорування колективного блага може призвести до зростання соціальної нерівності, ослаблення суспільної довіри, відокремленню спільнот та підриву інституцій, які забезпечують спільну відповідальність і взаємну підтримку. Водночас, дослідники стверджують, що баланс між колективним благом та індивідуальною свободою є ключовим викликом для сучасних демократичних суспільств, зокрема у сфері освіти, де приватні рішення сімей можуть мати широкі суспільні наслідки й при цьому не завжди позитивні [3, 64].

Ще одним недоліком, а часто й загрозливим аспектом домашнього навчання є складність контролю рівня психологічного комфорту дитини в ізольованому середовищі сім'ї, її фізичної безпеки. На сьогодні у зарубіжній та вітчизняній практиці трапляються не поодинокі випадки вибору цієї форми навчання для використання дитячої праці або ж приховування недбалого чи жорстокого ставлення до дитини. Проблема організації інспектування чи державного нагляду не має належно оформлених механізмів і процедур. Зрозуміло, що окремі випадки фактів дитячої експлуатації чи насильства не є масовим явищем, однак очевидною стає необхідність впровадження механізмів належного державного нагляду за цією формою освіти та захисту прав дитини без надмірного обмеження батьківської автономії.

Висновки. У сучасному суспільстві під впливом значних суспільних трансформацій і численних соціальних викликів відбуваються масштабні освітні реформи та впроваджуються педагогічні іннова-

ції. Домінування демократичних підходів та особистісно-орієнтованої педагогічної парадигми створюють можливість впровадження альтернативних форм здобуття освіти, зокрема домашнього навчання. Сучасна модифікація цієї форми породжена новими викликами часу та запитом користувачів. Перелік мотивів її вибору доповнюється не лише мотивацією пошуку переваг, а також прагненням уникнути небезпек, деструктивних чи травматичних соціальних та виховних впливів. У нашій країні домашня освіта набула значної популярності також і внаслідок воєнного стану.

Активні дискусії щодо негативів і переваг цієї форми навчання, пов'язаних з світоглядними, соціо-культурними й педагогічними характеристиками дозволяють не лише визначити можливості її вдосконалення, а й проаналізувати значно ширше поле явищ, які формують освітній контекст. Безперечно домашнє навчання володіє значним потенціалом аби реалізувати ключові освітні завдання сучасності щодо формування індивідуальної освітньої траєкторії, набуття досвіду творчої діяльності, утвердження суб'єктності й має перспективу кількісного зростання та якісного розвитку.

Перспективи подальших наукових пошуків можуть бути спрямовані у русло аналізу законодавчого врегулювання домашньої освіти в Україні, її методичного супроводу, досвіду створення організацій сприяння розвитку домашньої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранов В.В. Домашня освіта як сфера особистісно-орієнтованої педагогіки. *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. 2017. Т. XI : Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. Вип. 15. С. 7–18.
2. Міляева В., Яшник С. Розбудова кар'єри учнівської молоді: наукові розвідки та практичні рекомендації. *Молодь і ринок*. 2025. № 11 (243). С. 20–27.
3. Панкевич О.З. Природа колективних людських прав та їх співвідношення з індивідуальними правами (у світлі Загальної декларації прав людини). *Вісник Національної академії правових наук України*. 2018. Т. 25. № 3. С. 62–77.
4. Положення про індивідуальну форму здобуття повної загальної середньої освіти: затверджене наказом Міністерства освіти і науки України № 8 від 12.01.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0184-16#Text> (дата звернення: 03.01.2026).
5. Чепіль М., Саковець Н., Санайко А. Інноваційні технології як інструмент трансформації освітнього процесу: досвід США. *Молодь і ринок*. 2025. № 9 (241). С. 13–18.
6. Brewer T.J. *Homeschooling: A Guidebook of Practices, Claims, Issues, and Implications*. Leiden : Brill. 2021. 105 p.

7. Lubienski, C. Whither the common good? A critique of homeschooling. *Peabody Journal of Education*. 2000. Vol. 75(1&2). pp. 207–232.

8. Medlin R. G. Homeschooling: Beyond Academic Achievement. *Peabody Journal of Education*. 2026. Vol. 101. Issue 1. pp. 1–10.

9. Ray B. Homeschooling: The Research. Fast facts on homeschooling. URL: <https://nheri.org/research-facts-on-homeschooling/> (дата звернення: 12.01.2026)

REFERENCES

1. Baranov, V.V. (2017). Domashnia osvita yak sfera osobystisno-orientovanoi pedahohiky [Homeschooling as a sphere of personality-oriented pedagogy]. *Aktualni problemy psykholohii: Collection of scientific works of the H. S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine. Vol. XI: Personality Psychology. Psychological Assistance to Personality*. Issue 15, pp. 7–18. [in Ukrainian].
2. Miliiaeva, V. & Yashnyk, S. (2025). Rozbudova kariery uchnivskoi molodi: naukovi rozvidky ta praktychni rekomendatsii [Career development of students youth: scientific research and practical recommendations]. *Youth & market*. No. 11 (243), pp. 20–27. [in Ukrainian].
3. Pankevych, O.Z. (2018). Pryroda kolektyvnykh liudskyykh prav ta yikh spivvidnoshennia z indyvidualnymy pravamy (u svitli Zahalnoi deklaratsii prav liudyny) [The nature of collective human rights and their relationship with individual rights (in the light of the Universal Declaration of Human Rights)]. *Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. Vol. 25, No. 3, pp. 62–77. [in Ukrainian].
4. Regulations on the Individual Form of Obtaining Complete General Secondary Education (2016). Approved by the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 8 of 12 January 2016. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0184-16#Text> (Accessed 03 Jan. 2026). [in Ukrainian].
5. Chepil, M., Sakovets, N. & Sanaiko, A. (2025). Innovatsiini tekhnolohii yak instrument transformatsii osvitnoho protsesu: dosvid SSHA [Innovative technologies as a tool for transforming the educational process: the U.S. experience]. *Youth & market*. No. 9 (241), pp. 13–18. [in Ukrainian].
6. Brewer, T.J. (2021). *Homeschooling: A Guidebook of Practices, Claims, Issues, and Implications*. Leiden: Brill, 105 p. [in English].
7. Lubienski, C. (2000). Whither the common good? A critique of homeschooling. *Peabody Journal of Education*. Vol. 75 (1–2), pp. 207–232. [in English].
8. Medlin, R.G. (2026). Homeschooling: Beyond Academic Achievement. *Peabody Journal of Education*. Vol. 101, Issue 1, pp. 110. [in English].
9. Ray, B. (2025). Homeschooling: The Research. Fast facts on homeschooling. Available at: <https://nheri.org/research-facts-on-homeschooling/> (Accessed 12 Jan. 2026). [in English].

Стаття надійшла до редакції: 19.01.2026

Прийнято до друку: 24.02.2026

Опубліковано: 23.03.2026

